

Ненад ВУКОВИЋ*

СИМБОЛИКА ЛАЛИЋЕВА ОНОМАСТИКОНА У „ЛЕЛЕЈСКОЈ ГОРИ”

Слиједећи истраживања књижевног дјела Михаила Лалића, на одређени начин и у овом раду се могло поћи од једне тврдње Драгана Јеремића: „У овом епу Лелејској гори, уклетој гори вековног страдања и лелека потлачених, мање је лица него у његовим ранијим романима”. Значи, мање је онога што се одређује ријечима: име (и презиме, овдје врло значајно); није много ни другог називља – топонима. Али, цијели ономастикон у *Лелејској јори* изузетно је интересантан за ономастичка истраживања, за ономастичко анализирање имена и симболике имена, за продирања (етимолошка) у далеку прошлост нашу и словенску, и не само словенску и даље до индоевропске, и не само индоевропске. У трагању кроз ту слојевитост отвара се лепеза (симболичка), која се и при првом контакту с том посебно тканом и изузетно сатканом прозом (сатканом књигом) намеће. (Стално мислим у ономастичким категоријама.) Намећу се семантичка поља и деривациона кретања ријечи, око именовања.

Лична имена као цијели систем издвајају се из цјелине језика одређеним специфичним особинама; уједно, тај систем представља дио традиције сваког друштва – самим тим и црногорског. У Црној Гори свако се именовање доживљава као да се тиме нешто симболизује, или своди на симболику (женско име *Горге*).

Имена, као продукт језика, и средство су оријентације у оквирима друштва, а и систем су класификације чланова друштва; ту се налази и веза између личних имена и друштва.

Прављене су анализе грчких имена из епохе микенске културе и употребљивана са именима Хомеровим, као и са антропонимима класичне епохе (од 600 до 100 г. п. н. е.).

* Проф. др Ненад Вуковић, редовни професор универзитета, Подгорица

Интересантни су за нас и резултати упоређивања двију индоевропских линија: келтске и италске, и њихов ехо у нашој култури. Ради се о сложеним именима. Најбројнија су келтска имена са завршетком – *rix* – краљ или – *mārus* – велики: *Catu-rix* – краљ битака итд. Код Римљана најчешћа су била имена патронимичког поријекла. Финци су, на примјер, давали дјетету име које је било у вези са мјестом или годишњим добом рођења: *Pakšal*, име дјетета које је изненада дошло на свијет на пољу (*pakša* – поље) итд. Посебна су прича словенска имена и њихов настанак типа: *Стјанислав*, *Бранислав* итд.

Ако ономастика представља (означава) вјештину називања (проучавање или тумачење властитих имена), онда Михаило Лалић и у овом роману показује изузетну вјештину називања, изузетан дар. Готово сви његови јунаци у имену носе оно што су, што други мисле да су, и што потенцијално могу бити.

Све своје ликове, жестоко супротстављене „на бурној брежини” (гдје се и дјеца играју партизана и четника), на челу с *Лагом Тајовићем*, наш аутор је смјестио у Лелејску гору, тамо гдје се жестоко живи и лако завађава, истребљује. Један од најважнијих дијелова, кључних, у роману – САМ има мото – Његошеве стихове: „О проклета земљо, пропала се! // Име ти је страшно и опако. // Или имам младога витеза, // уграбиш га у првој младости, // или имах чојка за човјештво, // свакога ми узе приђе рока...” Тамо, у тој Лелејској гори, симболу зла, за коју је човјек осуђено везан, само се може срести неповјерење, страх у неизвјесност: „Натрапах најзад на стадо, па на чобанина – узалуд сам му се обрадовао, јер се прави час глув, час луд, некад Србин, некад Шиптар, како му кад затреба. Тај чини ми се, никад није имао посла с људима и законима из долина – презире их и остаје изнад као Тибет...” (128)

У тој Гори са змијама, лијепој (чаробно лијепој) и проклетој, пустој и самотној (како Лалић каже), земљи за змајеве и ђаволе, а не за људе, у њој се нашао *Лаго Тајовић*, у њој се колеба и страда. Страда Ладо у гори чувеној по лелеку и проклетству. Ту лелече вјетар, а доље лелече народ и од вјетра и без вјетра. „Све би ово требало да се зове Лелејска земља”, каже Лалићев јунак. Земља лелека! Све је у њој у симболу ђавола (симбола зла), а ђаво „симболизује све оне снаге које узнемирују, слабе свијест и враћају је ка неодређеном и амбивалентном”, ђаво је средиште ноћи, насупрот Богу који је средиште свјетлости.

Из тог лелека, из те злослутости ницали су јунаци, ницали са својим именима, именима ријетко стандардним, ријетко неутралним; увијек супротстављеним и својим именованима.

Имена су у сазвучју са лелеком (са злом), прате лелек или га наговјештавају.

Најчешћа су и најинтересантнија лична имена у *Лелејској гори*: Ладо Тајовић, Иван Видрић, Вељко Плећовић, Сајко Доселић, Нико Сајков Доселић, Рајо Боснић, Бањо Шанчевић, Вукота Дрмељић, Гавро Гривић, Драго Ничекић, Петар Ђемић, Тодор Дуловић, Стефан Савовић (имена са презименом); затим: Вучко Масник, Мирко Кадушин, Бојо Мумло, Илија Нафтација, Коста Здувач, Милан Абер, Вукола Таслач, Зеко Аралија, Марта Пантелина, Јаков Издвојеник, Микља Пљачкаш, Вељо из Прекорнице (имена са надимцима у функцији презимена); затим: Васиљ, Јакша, Ђукан, Оташ, Срећко, Ива, Неда, Ања, Мага, Видра, Гара, Даворинка (само имена); даље: Тробрк, Гојан, Шако, Шицо, Сењо, Гаљо, Бацан, Ђоран, Локар, Гарик, Џана, Цага, Јерга (имена – надимци). Затим би дошла само презимена (братственичка одређења): Рамовићи, Магићи, Брадовићи, Вуколићи, Рељићи, Чворугићи, Врановићи, Гиздављани, Псоглави, Рупљани, Грујаче итд.

Сегрегацијом и слагањем свих ових имена и презимена отвара се велико шаренило: патронимикума, етникума, надимака – све до оног, како би Вук и Даничић рекли, *тамна постања*. Отвара се и велико шаренило кад се ради о творбеној страни, шаренило суфиксације. И ова су имена и презимена настајала: од старих имена, или према некој унутарњој или вањској особини онога коме се даје, или према поријеклу и мјесту живљења, или према професији, затим настајала су из свијета природе која их окружује; презимена су настајала од личних имена, или од апелатива, или као надимци итд.

Довољно је егземпларно истаћи понека имена.

Ладо Тајовић! Симбол сукоба између човјека и самоће, на простору и у ситуацији гдје је човјек изложен анимализацији. (Управо, цијели еп Лалићев је борба против анимализације човјека!) Овом приликом бих посебно скренуо пажњу само на име *Ладо*. Његово презиме (изведено из свесловенског и прасловенског – *ѡајѡѡѡ*) и његову симболику, лакше је тумачити. Али, откуд и зашто *Ладо*? Неки етнологи тврде да је *Ладо* старо словенско име (не знам да ли је Лалић имао то на уму кад је стварао, именовао овај лик?). *Ладо*, митско име, словенски бог прољећа, младости и љепоте. За ово се могу наћи докази у пољском, руском и украјинском језику, све до прасловенског *ладо* – вољени, драги; па и код дубровачко-далматинских пјесника сусреће се.

Видра (и презиме *Видрић*) у Црној Гори је сусретано име и презиме. За човјека се каже да је *видра* – дивља животиња из породице куна (Паметан к’о видра. Видра од човјека.). Видра је и име разним домаћим животиња-

ма. Име је свесловенско и прасловенско, и индоевропско (румунско *vidră*, мађарско *vidra*, албанско *vidër* итд.) „Симболизам видре /.../ комплементаран је симболизму пса.

Видра која се појављује на површини воде и ишчезава у њој припада лунарном симболизму. (Речник симбола, Београд 1994) Ни ово име код Лалића није случајно.

Лалић у многим случајевима само наговјештава симболику. На пример, *Кушиџрин* је презиме, а означава човјека који је сувише брз у поступцима, одлукама; али значи и мршаво свињче, свињче које слабо једе. Док је *кушиџрим* и – ужас, страхаота, смак свијета. Тамил Сијарић на једном мјесту каже: „Аџему се чинило да је ово вријеме цијело од вриска и махнитања, и да ће у њему све пропасти, и човјек... и доћи ће куштрим: нико никога признавати неће, но ће свако бити крвав барјактар”.

Или да поменем *Брадариће*, *Грујаче*, *Вуколиће* – то су они што траже главе, пијанице жедне крви. Симболи су зла. „Зли су, богме, на обје стране, а од злих се никаквом добру не надај”.

Лалићеви јунаци су *Доселићи* (: *доселићи /сел/*); *Шанчевићи* (: *шанац, ушанчији се*); *Гривићи* (: *грива /коњска/, у народу погрдно: гриваљ /човјек/ итд*); *Дрмељићи*, *Ничекићи* итд. Или: *Масник* (*Вучко Масник*), *Мумло* (*Бојо Мумло*), *Издвојеник* (*Јаков Издвојеник*); *Пљачкаш*; *Тробрк* итд.

Лалићеви јунаци углавном носе имена са словенским коријеном и нашом структуром творбе... Само понека су оријенталног поријекла (преко турског језика дошла су у наш језик): *Цана* (*џана*, перс. *душа*); *Файа* (фипок. од *Файима* < тур. *Файиме*, *Файма*, основно значење: „она која одбија дијете од сисе”); *Кадуша* (из оријенталних језика, у значењу: *жена*).

А топоними! И топониме, бар у назнакама, вриједно је истаћи. И они у много случајева носе нечију несрећу, трагичан крај или наговјештавају коб.

Топоними су везани за планине, шуме, горе, и у њима (и под њима) насеља, воде, пећине, гомиле, долови, долине, планинске висове, гребене, превоје: *Пролкеије*, *Лелејска јора*, *Ђавоља чесма*, *Кушиџримова њећина*, *Ђавоља софра*, *Јаблан каиун*, *Качарандине колибе*, *Врановића каиун*, *Губавче*, *Губавчева њећина*, *Дуб*, *Међа*, *Лаз*, *Зминица*, *Љеињиковац*, *Глувље*, *Досела*, *Сирмојлавац*, *Ројожа*, *Рује*, *Балабанов дол*, *Манасиџирски јаз*, *Шљеме*, *Равни (село)*, *Каја (заселак)*, *Ђавоље уиочишије*, *Бара*, *Врајанова вода*, *Јолево куишије*, *Тајовића куће*, *Седло*, *Превој*, *Глувље*, *Шанчеви*, *Појило*, *Прло*, *Бреза*, *Гиздава ииџ*.

И овдје сусрећемо врло интересантне путеве настанка ријечи – назива; видимо како се спајају ријечи, видимо како се шире семтичка поља, и с којом суфиксацијом, префиксацијом и инфиксацијом. И који су најпродуктивнији суфикси.

Примјери (опет егземпларно):

Губавче, Губавчева њећина.

„Од свих мјеста наоколо сад је Губавче најмирније”. Зашто? Везано је за губу (лепру), губавца; огубано је и мјесто и пећина. А губавац је симбол нечисти, одбачености, духовне и моралне посрнулости.

Толико је у тој кобној гори пећина. Нечијих и некаквих. Та су мјеста мрачна и дубока удубљења у планини у којима се скапава; то су прибјежишта дивљих звијери, одметника и разбојника.

Или: *Врајанова вода*, према враган, према још балтичко-словенском *враї* – непријатељ који убија (пољско, нпр. *wróg*), или према данашњем ђаво – *diabolus*.

Или: *Ројожа*, изведено од рог, пољско *rogoża*, руско *ројџа*. Овдје је рог симбол суровости.

Или: Тамо се Ладо брзо замрси кад размишља, сигуран је кад не мисли, али му се наоколо одједном причињава да су кости – ребра хајдучка и војничка, српска и турска и њемачка и клименачка што су се сваког рата и без рата просипала око проклете Лелејске горе. Пут се на неким мјестима бијели као да је присут брашном од костију”.

И гомиле су симболи зла: „Гомила гдје су Фатму Куштримову каменовали”. Основно значење ријечи Фатма је: „Она која одбија дијете од сиса”.

Готово да нема личног имена и топонима са позитивним предзнаком. Све је под симболом зла. Зла времена и простора.

Све је у служби испитивања (неког искушавања) човјека и његове судбине, човјека кога самоћа доводи до тога да је сам себи вук.

А године су: Арслан-пашина, Џин-пашина, Кариман-пашина. Све го-ра од горе.

Nenad VUKOVIĆ

THE SYMBOLISM OF MIHAILO LALIĆ'S ONOMASTICS IN „LELEJSKA GORA”

Summary

Lalić's proper names and surnames and toponyms used in *Lelejska Gora* open a huge variety of patronymics, ethnics, nicknames etc. The names of nearly all of his protagonists denote either what they are in the eyes of the others or what they can potentially be. Lalić shows an exceptional gift and aptitude for naming. The names of his heroes arise from the damned Country, from howls and from evil. And almost each name contains the symbolism of a curse, evil, or man's ill fortune.

